

Bernshammars herrgård

Restaurering av södra pochens tak

Antikvarisk kontroll

Bernshammar 1:1
Heds socken
Skinnskattebergs kommun
Västmanland län

Helen Sjökvist/ Anna Gütblein

Bernshammars herrgård

Restaurering av södra pochens tak

Antikvarisk kontroll

Bernshammar 1:1
Heds socken
Skinnskattebergs kommun
Västmanland

Helen Sjökvist/Anna Gütblein

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Kulturmiljövård Mälardalen 2009

Omslagsfoto: Bernshammars Herrgård. Foto: Anna Gütthlein där inte annat anges.

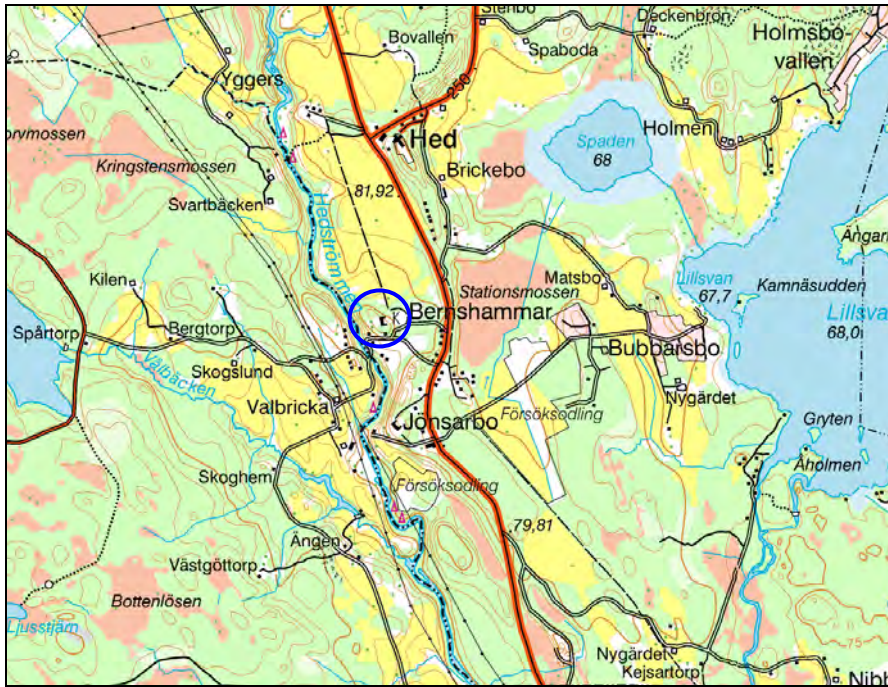
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01407.

ISSN: 1653-7408
ISBN: 978-91-86255-55-8

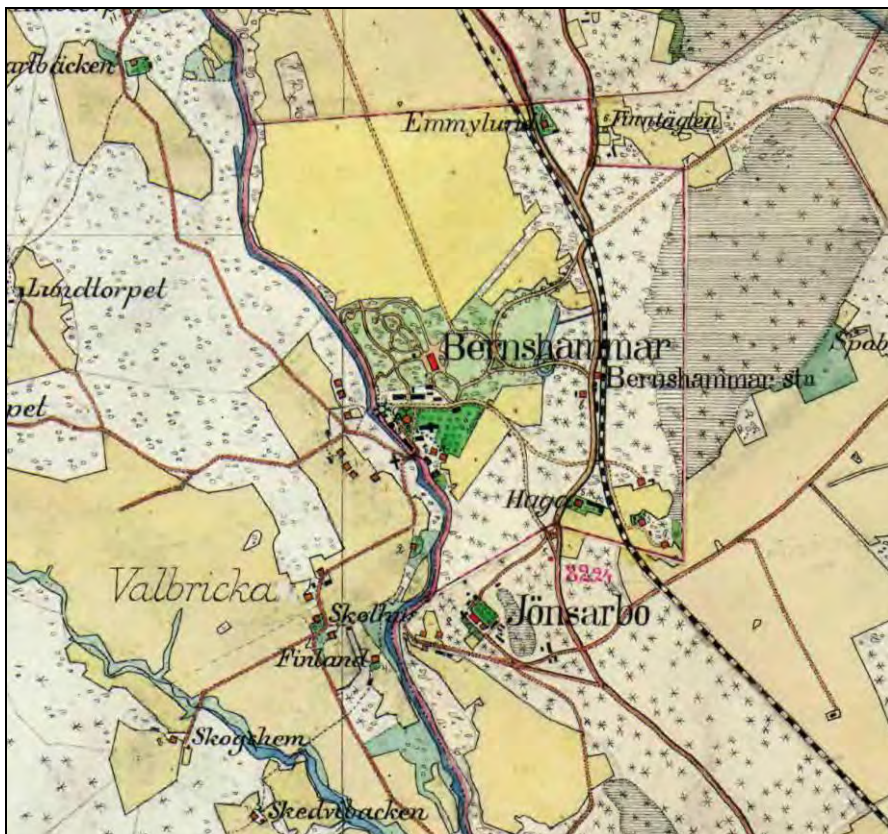
Tryck: Just NU 2009

Innehåll

Bernshammar 1:1	1
Inledning.....	5
Bakgrund	5
Bernshammars historia.....	5
Södra pochens tak.....	7
Genomförda arbeten	8
Referenser.....	14
Kart- och arkivmaterial	14
Otryckta källor.....	14
Litteratur.....	14
Tekniska och administrativa uppgifter	14

Figur 1. Bernshammar markerat med en blå ring på Gröna kartan. Skala 1: 50 000.

Figur 2. Bernshammar på häradsekonomiska kartan 1905-1911. Skala 1:20 000.

Inledning

Bernshammars herrgård har under 2009 genomgått en renovering som omfattade omläggning av södra pochens tak. För arbetet erhöles statliga bidrag för vård av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Beslutet fattades av länsstyrelsen 2009-05-28 (dnr 434-12327-07). Den antikvariska kontrollen har utförts av Kulturmiljövård Mälardalen. Byggnaden ligger inom kulturmiljövårdens riksintresse Hedströmsdalen [U 4].

Bakgrund

Bernshammars historia

Mangårdsbyggnaden vid Bernshammars herrgård uppfördes år 1787 av dåvarande brukspatronen Fredrik Otto Hassel, senare adlad Lorichs, och ersatte därmed en äldre manbyggnad.¹ Gården har dock betydligt äldre anor. Den första hammarsmedjan uppfördes på platsen mellan åren 1501 och 1508. Under 1500- och 1600-talen anlades sedan flera smedjor utmed Hedströmmen. År 1784 köptes så bruket av nämnde Hassel. Järnbruken i Bergslagen upplevde i slutet av 1700-talet och fram till 1810-talet en tydlig högkonjunktur. En nybyggnation av en representativ herrgårdsbyggnad kunde därmed komma till stånd på Bernshammar. Herrgården uppfördes 1787 och sidoflyglarna byggdes till 1803. För uppförandet anlätades byggmästaren Anders Sundström från Nyköping. Ett stort antal arbetare anlätades också, däribland hjälpsmeder, dagkarlar, drängar, torpare, landbönder samt vandringsarbetare från Dalarna.

Enligt brandförsäkringen för mangårdsbyggnaden från 1835 var byggnaden uppförd i två våningar av furutimmer och reveterad. Taket var brutet med det övre takfallet klätt med järnplåt och det nedre med glaserat holländskt tegel. På taket fanns fyra kupor samt en frontespis som samtliga var klädda med järnplåt.

Invändigt fanns en stor mängd rum som fyllde behoven för ett dåtida herrgårdshem. Den nedersta våningen inrymde en yttre förstuga med två gångar genom huset. Det fanns en större och en mindre matsal, förmak, två gästrum, betjäntkammare, handkammare, hushållerskans rum, kök och köskammare. På övre våningen, till vilken man kom via en trappa av huggen kalksten, fanns en förstuga med en längre gång till sängkammaren det fanns även ett kabinett; två stora förmak, den stora salen, divanrum, två konversationsrum samt två gästrum.

Vid uppförandet av byggnaden hämtades mycket av materialet från andra håll. Bland annat lär spik och järnplåtar till taket ha hämtats från Gisslarbo och murtegel från Skinnskatteberg och Häggesta i Odensvi socken. De 4200 glaserade taktegelpannorna skeppades från Stockholm och kördes från Köping. Snickaren Abraham Malmberg på Bernshammar var den som fick uppdraget att göra de 160 alnar taklist som behövdes för takfoten. Brukets egen klensmed fick tillverka lås, gångjärn och handtag samt beslagen till fönstren.

¹ Ringdén 1978 s. 44.

Figur 3. Avmätning av Bernshammar 1751 med den gamla mangårdsbyggnaden markerad vid A, trädgård vid B, ladugård vid C, smedstugor vid D och kålgårdar vid E.

Figur 4. Bernshammar på odaterat vykort. VLM arkiv.

Södra pochens tak

Den södra pochens innesluter ett atrium som leder fram till köksingången. Taket till pochens är täckt med plåt och omgärdat av ett lågt smidesräcke mellan kvadratiske balustrar. Två rännalar löper på ömse sidor om atriet och mynnar ut i stuprörstrattar på södra gaveln. Mellan atriet och huvudbyggnaden är takpartiet upphöjt och här finns en ståndränna som leder ner vattnet till ett stuprör. På taket finns också tre skorstenar och fyra ventilationstrummor. Plåtavtäckningen är skivor av förzinkad plåt med det huvudsakliga breddmättet 70 cm, plåtarnas längd varierar men det längsta måttet är 195 cm. Plåtens ålder är svår att bestämma men dubbelfalsning infördes på senare delen av 1930-talet, det stora plåtformatet tyder på att taket tillkommit ännu senare.

På takets östra halva är flera ståndfalsar omkullslagna och hela taket täckt av hagmanit, en sorts asfaltmassa, åtminstone i vissa fall med glasfiberarmering.²

Ståndfalsarna är dubbelfalsade.

Figur 5. Bernshammar på odaterat vykort. VLM arkiv.

Figur 6. Södra pochens från öster.

² Dellbeck 2008.

Genomförda arbeten

Under sommaren och hösten 2009 har arbetet med omläggningen av plåttaket på den södra pochén på Bernshammars herrgård pågått. Arbetet föregicks av en omläggning av huvudbyggnadens tegeltak 2005 och omläggning av den norra pochens tak 2008. Åtgärderna har följt den beskrivning som upprättats 2008 av Leif Berggren, Berggrens byggnadsvård.

Taket rengjordes först mekaniskt för att få bort löst sittande färg, rost och asfaltmassa (hagmanit). Efter den mekaniska rengöringen kolsyreblästrades de sista resterna bort. Blästringen tog längre tid än beräknat men slutresultatet blev gott.

Rostskador förekom främst i rännalarna, undantaget ett område mellan skorstenen och atriet på östra sidan som också var skadat. Det fanns också hål i anslutning till östra rännalens utlopp som troligen orsakats av att man huggit bort is (figur 7).

Den östra rännalens plåt har lagats i med ett längre band (figur 8 och 10). Då hagmanitmassan, rost och löst sittande färg avlägsnats punktgrundades med Isotrol grundfärg på de rostangripna partierna. Taket har sedan målats med tre strykningar Lasol linoljefärg i svart kulör. Totalt har ca 11 m² plåt bytts ut, framför allt i rännalarna och området kring skorstenen. Falsarna var i gott skick, även där de var omkullslagna.

Man beförde skador i undertak och takstol, men undertaket visade sig bestå av ospontade brädor så vattnet hade runnit rakt igenom konstruktionen och de största skadorna finns i innertaket.

Balustradens fyrkantiga dockor är idag klädda med plåt. Vid närmare besiktning har det visat sig att dessa tidigare varit oklädda, vitmålade samt förmodligen försedda med någon form av dekorativt element mot gårdsplanen. Balusterdockorna har skrapats rena från löst sittande färg och plåten har målats med vit linoljefärg.

Balustradens räcke har skrapats rent från rost och löst sittande färg och målats med svart linoljefärg.

Figur 7. Rostskador och mekaniska skador i ränndalarna. Foto: Krister Berggren

Figur 8. Östra rännalens med rester av hagmanit innan kolsyreblästringen.

Figur 9. Rostskador, hagmanit armerat med glasfiber.

Figur 10. Östra rännalden efter kolsyreblästringen, lägg märke till de nedslagna falsarna.

Figur 11. Plåt bytt i takets östra rännald.

Figur 12. Taket har efter ommålning.

Figur 13. Plåt bytt vid skorstenen på östra sidan om atriets.

Figur 14 och 15. Västra rännviden före och efter renoveringen.

Figur 16. Puttskador i vägg.

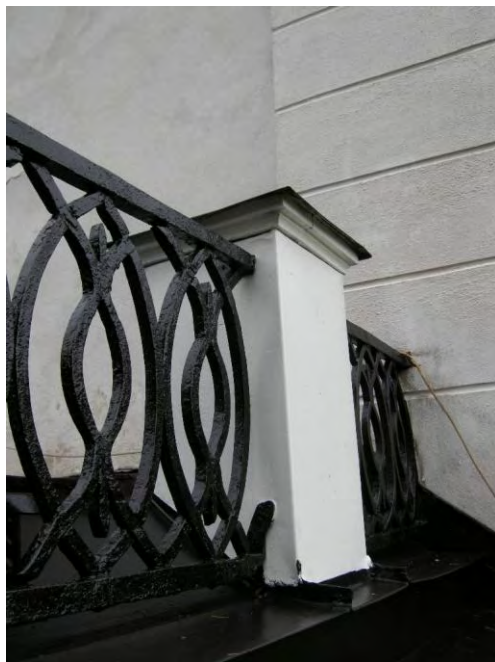
Figur 17. Ilagning av puts-skador.

Figur 18. Ilagning av puts-skador.

Figur 19. RÄcke och balusterdocka före renovering.

Figur 20. RÄcke och balusterdocka efter renovering.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Brandförsäkringsverkets arkiv. Brandförsäkringsvärdering å Bernshammars herrgård år 1835.

Geometrisk avmätning av Bernshammar 1751. LMS arkiv.

Häradsekonomiska kartan 1905-1911.

Otryckta källor

Berggren, Krister, 2008. Byggnadsvårdsprojektering för Bernshammars herrgård 2008

Litteratur

Dellbäck, Johan. 2008. Ekolsunds slott - Renovering av plåttak och fasadputs 2007. Antikvarisk kontrollrapport över utförda arbeten. Upplands museet. Uppsala.

Ringdén, Ulva. 1978. Bernshammar—en bruksherrgård och dess tillkomsthistoria. Västmanlands fornminnesförenings årsskrift LVI 1978. Västerås.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Kulturmiljövård i mälardalen</i>	09068
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	434-12327-07
<i>Fastighetsbeteckning:</i>	Bernshammar 1.1
<i>Landskap:</i>	Västmanland
<i>Län:</i>	Västmanlands län
<i>Socken:</i>	Heds socken
<i>Kommun:</i>	Äga, kvarter
<i>Ägare-beställare:</i>	Nils Gardell
<i>Entreprenör:</i>	Mats Arnelind, MA Bygg
<i>Antikvarisk kontroll:</i>	Anna Gütthlein, Kulturmiljövård Mälardalen